

ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗА УЧАСТІ ЛЮДЕЙ

Сьогодні в соціальній роботі і суміжних науках дедалі частіше проводяться дослідження за участі людей. Але, на жаль, не всі вони враховують базові етичні принципи. Кожне дослідження за участі людей має обов'язково отримати схвалення Етичного комітету, основна роль якого полягає у розгляді дослідницьких пропозицій відповідно до наступних критеріїв: Чи зведені до мінімуму ризики для людей? Чи є ризики обґрунтованими відносно очікуваної користі? Чи є відбір людей справедливим?

Зафіксовано чимало негативних прикладів проведення неетичних експериментів, як-от Таскільський експеримент (Thomas & Quinn, 1991), експеримент Мілгрема (Milgram, 1963), Стенфордський тюремний експеримент 1973 (Zimbardo et al., 1971) та інші. У відповідь на несправедливе поводження з людьми під час цих експериментів Національна комісія із захисту людей, які беруть участь у біомедичних та поведінкових дослідженнях, оприлюднила «Доповідь Бельмона: Етичні принципи та керівні положення щодо захисту людей, які беруть участь у дослідженнях», де було узагальнено основні етичні принципи щодо проведення таких досліджень, з-поміж яких: повага до людини, користь і справедливість (National Commission, 1978).

Повага до людини. Цей принцип означає, що потрібно ставитися до людей, як до незалежних осіб, захищати тих, хто мають обмежену автономію у прийнятті рішень. Це означає, що кожна людина повинна надати добровільну поінформовану згоду на участь у дослідженні і має право припинити свою участь у будь-який момент. Поінформована згода містить вичерпну інформацію про те, що передбачає участь у дослідженні. Водночас її текст має бути написаний дуже простою мовою – не вище рівня 8-го класу.

Користь. Розглядаючи можливість залучення до дослідження людей, варто подумати про мінімізацію можливої шкоди та максимізацію користі від їхньої участі. Якщо інформацію для отримання відповіді на дослідницьке питання можна зібрати з інших джерел, не опитуючи безпосередньо людей, то варто зробити саме так. Якщо ж її неможливо отримати з таких джерел, то варто подумати про те, як мінімізувати можливу шкоду для потенційних респондентів. Варто зважувати користь від участі у дослідженні і можливі шкідливі наслідки – тобто користь має переважати. Наприклад, підготувати перелік доступних ресурсів для отримання допомоги віч-на-віч та онлайн, протестувати питання з фахівцями, які працюють з

цією цільовою групою, провести тренінг із застосування травма-інформованого підходу для дослідників, зокрема інтерв'юерів.

Справедливість передбачає забезпечення неексплуаторських і добре продуманих процедур, справедливого розподілу витрат і надбань (вигоди) між потенційними учасниками дослідження. Важливо враховувати, чи можуть групи населення, чия участь у дослідженні може бути для них доволі ризикованою, також отримати вигоду від цього. І, навпаки, чи можуть ті групи населення, які найімовірніше отримають вигоду від участі у дослідженні, можуть також розділити й ризики з іншими групами, охопленими дослідженням.

Застосування етичних принципів у випадках, коли передбачається участь дітей

(цитовано з сайту Етичного комітету University of Washington)

Діти, які беруть участь у дослідженнях, не діють винятково від свого імені. Дозвіл на участь дитини у дослідженні мають першочергово надавати батьки або опікуни, після чого дитина, якщо вона є дієздатною, дає свою згоду.

Втім принципи Бельмона можуть суперечити один одному, коли дитина не хоче брати участь у дослідженні, але її батьки/опікуни прагнуть цього.

Загалом незгоду дитини слід поважати (Повага до людини) і докладати всіх зусиль для досягнення консенсусу між дитиною та її батьками/опікунами. Однак існують деякі обставини, пов'язані з дітьми, коли надається перевага користі та справедливості, а не повазі до особистості. Якщо ризики, пов'язані з участю дитини у дослідженні, перевищують мінімальний рівень, але є потенційна пряма користь для дитини, Етичний комітет може дозволити, аби бажання одного з батьків/опікуна переважало над небажанням дитини з метою отримання користі (Користь).

Також Етичний комітет може схвалити дослідження з більшим рівнем ризику, ніж мінімальний, якщо єдиною ймовірною користю є знання, які будуть цінними у контексті допомоги іншим дітям з розладами або станом, що лікується (Справедливість). Однак в таких випадках Етичний комітет зазвичай вимагає отримання дозволу обох батьків - як додаткову гарантію того, що ризики є обґрунтованими з огляду на очікувану користь (Користь).

Список використаних джерел:

1. Milgram, S. (1963) Behavioral Study of Obedience. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 67, 371-378. <https://doi.org/10.1037/h0040525>
2. National Commission for the Protection of Human Subjects of Biomedical and Behavioral Research, Bethesda, Md. (1978). *The Belmont report: Ethical principles and guidelines for the protection of human subjects of research*. Superintendent of Documents.

3. Thomas, S. B., & Quinn, S. C. (1991). The Tuskegee Syphilis Study, 1932 to 1972: Implications for HIV education and AIDS risk education programs in the Black community. *American Journal of Public Health*, 81(11), 1498–1505. <https://doi.org/10.2105/AJPH.81.11.1498>
4. University of Washington. (n.d.). *The Belmont Report: Ethical principles and guidelines for the protection of human subjects of research*. Retrieved from <https://www.washington.edu/research/hsd/guidance/ethical-principles/belmont/>
5. Zimbardo, P., Haney, C., Banks, C. W., & Jaffe, D. (1971). Stanford Prison Experiment. https://web.stanford.edu/dept/spec_coll/uarch/exhibits/Narration.pdf

Кальницька К.О., кандидат психологічних наук,
доцентка кафедри «Школа соціальної роботи ім. В.І. Полтавця»,
Національний університет «Києво-Могилянська Академія»
k.kalnytska@ukma.edu.ua
Синявська А.О., студентка БП-4
кафедри «Школа соціальної роботи ім. В.І. Полтавця»,
Національний університет «Києво-Могилянська Академія»
anna.syniavska@ukma.edu.ua

РОЛЬ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ У ПРОЦЕСІ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

З початком повномасштабної війни кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) зросла до величезних обсягів. За даними Міністерства соціальної політики України, налічується 4,9 млн офіційно зареєстрованих осіб (Міністерство соціальної політики України, 2023). Значна кількість людей потерпають переважно від схожих проблем на нових місцях проживання, зокрема, це пошук житла, працевлаштування, оформлення виплат та документів, отримання медичних послуг, влаштування дітей до навчальних закладів тощо (Томашевська К., 2023). Усі ці труднощі перешкоджають належній інтеграції у приймаючих громадах, що значною мірою впливає на загальний добробут сімей та окремих людей.

Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у нових громадах є ключовим фактором для забезпечення їхнього соціального та економічного розвитку. Це загалом сприятиме створенню міцного та гармонійного суспільства, яке базуватиметься на взаєморозумінні та взаємоповазі між всіма його членами. Реалізоване право ВПО мати можливості й права нарівні з іншими членами громади слугуватиме швидшій адаптації та задоволенню їхніх важливих потреб і поступово сприятиме розвитку почуття належності до нової територіальної спільноти (Каплан Ю.Б., 2017).

Працевлаштування визначається, як один з основних аспектів у процесі інтеграції ВПО. Обираючи місце для вимушеного переміщення, громадяни звертають увагу на можливість працевлаштування та свою здатність забезпечувати родину у новій громаді. Тож нерідко вони